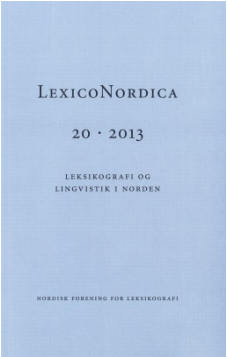

LexicoNordica

Forfatter:	Birgitta Lindgren [<i>Norska nyord</i>]	
Anmeldt værk:	<i>Nyord i norsk.</i> Tor Guttu og Boye Wangenstein (red.). Oslo: Kunnskapsforlaget 2012. Inb. 390 s. Pris: 298 NOK.	
Kilde:	LexicoNordica 20, 2013, s. 223-240	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Norska nyord

Birgitta Lindgren

Nyord i norsk. Tor Guttu og Boye Wangensteen (red.). Oslo: Kunnskapsforlaget 2012. Inb. 390 s. Pris: 298 NOK.

1. Presentation av redaktörerna

Nyord i norsk (2012) tar upp nyord i det norska ordförrådet under perioden 1975–2005. Med nyord avses inte bara helt nya ordbildningar, som *blogg*, utan även nya betydelser av existerande ord, som betydelsen ”bringe på bane, ta opp” av *adressere* och till och med, fast det nämns inte i förordet, ökad användning av existerande ord, såsom av *skikkelig* som förstärkningsord.

Ordboken är redigerad av två erfarna lexikografer, Tor Guttu och Boye Wangensteen, båda med koppling till Institutt for lingvistiske og nordiske studier vid Universitetet i Oslo. Guttu är främst känd som redaktör för *Norsk ordbok* (1993) och *Aschehoug og Gyldendals store norske ordbok* (1991), och han är huvudredaktör för den kommande *Det Norske Akademis store ordbok*. Wangensteen har tidigare redigerat *Bokmålsordboka* (1986) och *Tanums store rettskrivningsordbok* (2005).

Som framgår av förordet har arbetsfördelningen varit den att Guttu först sammanställt ett manus, varav en mindre del genomgåtts av Jan Hoel och Øystein Baardsgaard vid norska Språkrådet. Därefter har Wangensteen reviderat hela manuset och kompletterat det med nytt material.

1.1. Ansvariga för utgivningen

Nyord i norsk är en uppföljare till *Nyord i norsk 1945–1975*, som gavs ut av Norsk språkråd 1982.

Det framgår inte av förordet varför Språkrådet inte står som huvudutgivare och ansvarar för redaktionen av den nya boken. Det sägs i förordet att initiativet till den nya nyordsboken kom därifrån. Språkrådet är ju den institution som har som sin uppgift att följa med i språkutvecklingen, bl.a. nyordstillväxten, för att kunna bedriva sin rådgivningsverksamhet gentemot allmänheten. Språkrådet har också sedan den första nyordsboken kom ut kontinuerligt publicerat nyordslistor i sin tidskrift *Språknytt*.

Å andra sidan kan det vara lämpligt att arbetet utförts vid den institution som Guttu och Wangensteen är knutna till, Institutt for lingvistiske og nordiske studier vid universitetet i Oslo, eftersom det där finns särskild lexikografisk kompetens. Kopplingen mellan ordboken och denna institution eller Språkrådet är dock inte helt klar. I kolofonen står det att boken är utgiven ”i samarbeid” med dem, och där står också att Jan Hoel från Språkrådet ingått i redaktionen. Av förordet liksom av titelsidan får man intrycket att boken är de enskilda personerna Guttus och Wangensteens verk. I baksidestexten sägs att Hoel och Baardsgaard bidragit. Det hela hade förtjänat mer information i förordet.

1.2. Perioden som ordboken omfattar

Det ligger 7 år mellan de ”färskaste” orden (2005) i ordboken och utgivningsår (2012). Det gällde också för den föregående nyordsboken (1975 respektive 1982). Man kan förstå den långa produktionsprocessen när det gäller den första boken. Det var den första i sitt slag, och den ingick dessutom i ett samnordiskt nyordsprojekt, vilket fördröjde utgivningen något för den norska boken, även om norrmännen till slut ändå inte väntade in den danska

och den svenska ordboken. Ordboksframställning var då, före datoriseringen, också mer tidskrävande. Material samlades in för hand, manus skrevs på skrivmaskin, sedan skulle texten sättas o.s.v.

I dag är det möjligt att med datorns hjälp och med databaser arbeta effektivare både när det gäller insamling och framställande av manus. Därför kan man undra över varför redaktionen inte kunnat få med färskare ord, åtminstone fram till 2010, i den nya ordboken. Det är inte heller medtaget så många ord som kan dateras till 2000–2005. I genomsnitt rör det sig bara om 1–2 ord per sida – på många sidor finns det inga alls. (En sida rymmer 20–30 uppslagsord.) Det finns i själva verket i genomsnitt flera ord belagda före 1975 än efter 2000, t.ex. *apolitisk* (1968), *autovern* (1956), *blackout* (1970), *innsyn* (1945). Enligt förordet rör det sig om ord som inte kom med i den tidigare ordboken, som ju omfattar 1945–1975. Det är tveksamt om dessa ord skulle ha tagits med i den nya boken, som ju sägs börja vid 1975. En anledning att ändå ta med dem kunde vara att användningen av dem blivit vanlig först efter 1975. Något sådant skäl anförs emellertid inte. Ett alternativ hade varit att ta upp dessa ord i en särskild lista.

2. Upplägget

Ordboken inleds med ett *Forord* (2 sidor) undertecknat av huvudredaktören Wangensteen. Där beskrivs bakgrunden till ordboken, arbetsgången och urvalet samt en översikt över ordbildningen. Så kommer *Brukerveiledning* med information om hur artiklarna är uppbyggda, också den på 2 sidor. Därefter följer en lista över förkortningar och en lista över de källor som citeras i textexemplen. Så börjar själva ordboken, där orden är ordnade traditionellt alfabetiskt. Enligt förordet finns det runt 10 000 uppslagsord. Det får sägas vara en god utdelning. Det är mer än den föregående nyords-

boken, som har runt 7 000–8 000 ord. Å andra sidan omfattar den nya boken mer än 30 år.

De upplysningar som normalt ges i ordartiklarna är ordklass, användning i förekommande fall och förklaring. Så finns slutligen ett, ibland flera belägg med källuppgifter. Datering av orden framgår genom att det äldsta kända belägget anges. Här några, inte alltför långa, exempel på artiklar:

barista *en* person som tillbereder kaffedrikker i kaffebar:
espressokokkene – også kalt baristaene – er en sterkt voksende yrkesgruppe. De lager god kaffe med smil og stil. (Dagbl. 7.3.1998/12/del 2).

borefartøy *et* mobil borerigg. (Dagbl. 1977/94/10/5).

drypp *et* (ny bet.): *LSD finnes i form av piller og såkalte drypp. Det sistnevnte betyr at stoffet i væskeform blir dryppet på et papir som tygges av brukeren.* (Aftp. 20.1.1981/14/4).

Uttal anges inte. Anledningen till detta uppges inte. Det kan kanske tillskrivas en rädsla för att uttalsuppgifter kan tolkas som normering av uttal, något som den norska språkvården är emot. Men just när det gäller nya ord, speciellt inlånade ord, kunde en uttalsupplysning vara på plats. Uttal av engelska ord klarar nog många norrmän i dag, men vad med ord som *capoeira* (från portugisiskan), *carpaccio* (från italienskan), *chorizo* (från spanskan) och *qigong* (från kinesiskan)?

Inte heller ges i ordartiklarna någon information om etymologi annat än i några få fall. Detta är en allvarlig brist i ordboken. Så här kan det se ut när man ändå får en upplysning.

deffe v. (av eng. *define* avgränse, markere)

alvor *et* (fra sv. i uttr. *mene alvor, ta noe(n) på alvor*)

anse v. (ny bet. etter sv.)

Men det är inte konsekvent genomfört. Det sägs exempelvis inte att *bante* kommer från svenskan eller att *tankeställare*, som står som alternativ till *tankestiller*, är svenska. Att svenskan influerar norska eller norsk kultur visas också av orden *svorsk* ("norsk med många svenska trekk") och *svenskepop*.

Inte heller sägs exempelvis att *alien*, *break-even*, *bønsj* (eng. *bunch*), *døll* (eng. *dull*) och *goth*- kommer från engelskan, att *über*- kommer från tyskan, att *tapenade* kommer från franskan eller att *graffiti* kommer från italienskan.

Och nog kunde läsaren få veta varför det heter *baluba* ("bråk, oppstyr"), *monse* ("tyste"), *pogg* (en bricka till ett spel) och *rolfing* (en massagemetod).

2.1. Förord

"Ingen läser förord" brukar ordboksredaktörer klaga över. Det är säkert ofta så, men ibland är förord särskilt intressanta och nödvändiga. Just till en nyordsbok vill man gärna ha en fyllig beskrivning av innehållet. Orden i en sådan ordbok skall ju avspegla dels vad som skett under perioden, dels tendenser inom ordbildningen. Det är svårt att få en uppfattning om detta bara genom att gå igenom en ordbok uppställd i alfabetisk ordning. Här behöver man redaktionens hjälp med en utförlig analys. Det får man till viss del här, med en genomgång av ordbildningstyper och de områden som orden representerar. Men det är alltför kortfattat och inte lika utförligt som man är van vid från tidigare nyordsböcker.

I den förra nyordsboken, liksom i de nyordsböcker som utkommit på svenska och danska, fanns förutom en utförlig presentation av ordbildningarna även en baklängesordlista, där orden ordnas alfabetiskt utifrån slutet av orden. På så sätt kan man som läsare själv se hur många ord det finns med ett visst ordslut. Det saknas i den här ordboken, och man är därför beroende av de ordslut som redaktionen lyfter fram som uppslagsord. Just det får man en

hel del av i den här boken. Det är bra, men ibland verkar det lite onödigt. Hur många kan tänkas slå på *-ade* för sedan omedelbart få hänvisning till *-iade*? Därunder hittar man *talentiade* och andra ord som bildats på mönster av *olympiade* – fast den upplysningen får inte läsaren.

2.2. Vägledning

Vägledningen, *Brukerveiledning*, är pedagogisk, men bristfällig här och var. De exempel som ges här måste stämma med hur det står i själva ordboksdelen. Så är det dock inte alltid. Det står att *avviksle* är den sista sammansättningen under *av-* och att *avatar* kommer sedan, men det stämmer inte. Det finns för det första två uppslag *av-*. Under I *av-* är den sista sammansättningen *avvigsle*. (*Avviksle* torde vara en felskrivning för *avvigsle* 'avhelga'.) Under II *av-* är *avnyte* den sista sammansättningen, och först därefter följer *avatar*. Vidare sägs att man hittar *etnifisering* under *etnifisere*. Så är det inte. Vid *etnifisere* hänvisas man till *-fisere*, men där saknas såväl *etnifisere* som *etnifisering*. Om man däremot råkar titta under *-isere* hittar man både *etnifisere* och *etnifisering*.

2.3. Layout

Själva ordboksdelen består av tvåspaltiga sidor, med uppslagsorden i fetad, lite större stil och med hängande indrag. (Se exempel ovan under *Upplägget*.) Om det finns flera ord med samma förled, ersätts förledet med bindestreck, t.ex. *base|hopp*, följt av *-hopper*, *-hoppingen*. Detta har sannolikt ansetts platsbesparande, men det är tveksamt om det är så i någon större utsträckning. En sådan uppställning kan visserligen ge en snabb uppfattning om hur många ord som inleds med samma förled. Men den fördelen försvinner när räckan bryts, vilket sker när det finns ord som måste in på alfabetisk plats. Så sker exempelvis när sammansättningar med

alko bryts av sammansättningar med *alkohol*: *alko-*, *alko|brus*, *-fri*, *alkohol|bruk*, *-bruker*, *alkoholdig*, *alkohol|kultur*, *-sug*, *-syndrom*, *alko|kutt*, *-meter*, *-pop*, *-press*, *-vrak*. Det blir också missvisande när ord förs ihop i en artikel trots att betydelsen av förledet inte är den samma, som när *adresseløs* (om reklam) på så sätt förs ihop med *adresse* som dataterm. Eller när *alfahann* ('alfahanne') m.fl. står under *alfabølger* ('alfavågor').

Indraget i ordartiklarna är så pass litet att man ibland kan tro att ord hamnat på fel plats, som på uppslaget s. 152–153 mitt i bokstaven I. Överst i vänsterspalten på s. 152 står *kjappis* och i högerspalten *argentinisere*. På motstående sida, s. 153, ser man *ikonisere* längst upp till vänster och *mentalisere* i högerspalten. Det visar sig att *kjappis* är exempel på ord på *-is*, en artikel som börjar på föregående sida, och *argentinisere* och *mentalisere* är exempel på *-isere*, som börjar längst ned i vänsterspalten på s. 152.

Det finns ledord i sidhuvudet som anger första och sista uppslagsord på varje sida. Men även dessa ord styrs av bindestrecken, om man så får säga. På s. 152 står det att *ISBN* respektive *-isere* är ledord. Men det första ordet som man möter på sidan är som nämnts *kjappis* och det sista *idolisere*. *ISBN* kommer först långt ned i vänsterspalten. Ännu värre är det på s. 154. Då anges *islamist* respektive *-isme* som ledord, men *islamist* dyker upp först i mitten av högerspalten, och det sista ordet är *kuttisme*.

2.4. Ordklassmarkering

Ordklassmarkering, som för det mesta egentligen är helt onödig, ges för substantiv genom att obestämd artikel utsätts (*en* eller *et*), med undantag för ord där det enligt förordet är svårt att fastställa genus. Då står det bara *subst.* (substantiv), bl.a. vid *freeride*, *gulag*, *pogg*, *umami*, *umma*. Det är begripligt att det vid de ord som inte är bildade på inhemskt material kan vara svårt att fastställa genus, men det är just då som språkbrukaren kan behöva denna upplys-

ning. I exemplet under *gulag* förekommer *gulaget* och i exemplet under *umma* förekommer *en umma*. Ordboksanvändaren lämnas här i oklarhet. Är genusvalet i exemplen fel? I så fall borde väl redaktionen klart ha sagt ifrån. Om det är rätt, borde det ha angetts på vanligt sätt (*et* respektive *en*). I fall som *frys* (kortord för *frysing*), så måste det vara en lapsus att det står *subst.* i stället för obestämd artikel. Det kan knappast vara svårt att fastställa genus där.

Förklaringen till att obestämd artikel inte alltid anges kan kanske ibland vara att vissa ord inte brukar användas med obestämd artikel och inte heller brukar böjas i bestämd form. Trots det kan man dock vilja förse det med ett adjektivattribut, och då måste man känna till genus. Det kunde ha lösts genom att man angav ordet som oböjligt men ändå angav genus. I en svensk ordbok skulle det då kunna stå *n-genus* respektive *t-genus*. Det norska Språkrådet borde ha kunnat stå till tjänst i svårlösta fall.

Uppslagsord som står i plural saknar givetvis genusmarkering. I stället står *subst. pl.*, bl.a. vid *alaskans* (en sorts kängor), *alfabølger*, *casuals*, *tifosi*, *ultras*. Några lånord, som är plural i det lån-givande språket, har inte fått beteckningen *subst. pl.*, utan där står bara *subst.*, och därmed saknar man tydlig upplysning hur ordet skall hanteras i norskan. Det gäller *scampi* och *empanadas*. Betydelsen av *scampi* anges med hjälp av synonymer som står i plural, bl.a. *kjempereker*. Betyder det att det heter ”gode scampi”? Och hur skall man tolka *empanada(s)*? Där ger varken definition (”bakverk”) eller exemplet någon vägledning. Vid *tapas* står det faktiskt *en*, men hur skall man tolka det? Tapas är ju en rätt bestående av flera smårätter. Heter det ”en god tapas” eller ”gode tapas” om en tallrik med oliver, skinkskivor, tortillabitar m.m.?

Pluralform anges aldrig. Det kunde annars ha varit på sin plats att ange vilken pluralform *tapas* har (om nu redaktionen menar att det är singular) eller om *gay* heter *gays* i plural, så som det står i exemplet.

Vissa substantiv har inte fått någon markering alls. Det gäller

bl.a. vid 7 av 8 fraser med *alternativ*, t.ex. *alternativ boform*. Några andra fall där markering saknas är *bananas*, *flyktningsmottak*, *gjenbegravelse*, *sautépanne*. Det verkar helt enkelt ha glömts bort.

3. Källor

I förordet anges att redaktionen haft tillgång till ett stort material. Det rör sig om en excerptsamling vid Oslo universitet för perioden 1968–1998 (ca 300 000 excerpter) och Språkrådets samling för 1975–1998 (ca 37 000). För den sista perioden 1998–2005 har Norsk Aviskorpus vid Bergens universitet utnyttjats. Det är just dagstidningstexter som är den dominerande källan, inte bara för Norsk Aviskorpus. Så var det även med den förra ordboken, liksom med de svenska och danska ordböckerna. Det är inget märkligt: en dagstidning skall förmedla nyheter och det på många områden.

De två första samlingarna är i sig redan ett urval, som gjorts av ett mänskligt öga. Norsk Aviskorpus består i grunden av texten i hela tidningsnummer. Sedan kan man automatiskt sälla fram listor över ”nya” ord, nya i den bemärkelsen att de inte finns med i den databas man byggt upp av tidigare tidningsnummer kompletterat med ordböcker. Ett dygn ger ca 200 000 löpord, som efter kontroll mot databasen ger ca 1 000–1 500 ”nya” ord eller ordformer. Det innebär för perioden 1998–2005 omkring 2,5 miljoner ord att gå igenom! Majoriteten av dessa ord är, som man kan se om man går in på Norsk Aviskorpus, totalt ointressanta. Det rör sig om tillfälliga sammansättningar, uppenbart äldre ord som bara råkar vara nya i detta material, felskrivningar m.m. Men listorna måste ändå gås igenom, och det torde vara ett stort arbete. Det framgår inte hur redaktörerna gått till väga för att mäka med denna uppgift. Ett speciellt problem är att en sådan här automatisk sökning inte fångar upp ny användning av eller homonymer till etablerade ord. Hur redaktionen löst detta framgår inte heller.

4. Urval

Med ett så jättelikt underlag förväntar sig säkert en del att redaktionen borde få med alla nya ord och inte missa något. Så enkelt är det dock inte. För det första är underlaget, trots de imponerande siffrorna, ändå inte helt tillräckligt. Trots att dagstidningar är ett bra textval, är det ändå begränsat. Det finns andra texttyper som kunde vara intressanta, myndighetstexter, texter skrivna på arbetsplatser, webbtexter, för att inte tala om talat språk. Och hur stort och välkomponerat underlaget än är, måste man komma ihåg att redaktörerna gör ett urval, som är deras eget.

I förordet sägs att ord som bara har ett eller några få belägg inte tagits med. Däremot har ord som varit vanliga tidigare men blivit ovanliga på senare år tagits med. Stort arbete verkar ha lagts ned på att kontrollera ordens frekvens. Principiellt är det klokt att koncentrera sig på ord som åtminstone under någon tid kan uppvisa någon frekvens, men å andra sidan kan lågfrekventa ord också vara intressanta, t.ex. ur ordbildningssynpunkt. Ju färskare orden är, desto svårare måste det vara att bedöma vanligheten. Det ges tyvärr inga exempel i förordet på lågfrekventa ord som utelämnats.

En jämförelse med listorna i tidskriften *Språknytt* kan vara en indikation. Det visar sig att redaktörerna av *Nyord i norsk* (2012) avstått från att ta med många ord från dessa listor. Det verkar ofta röra sig om ord som säkert är lågfrekventa och tillfälliga. Några exempel från listorna i *Språknytt* 2001–2005 som inte tagits med i ordboken: *hjemigrant*, *krykkepille* ('lyckopiller' som ses som nödvändiga, som kryckor), *kjøpekvæg* ('köpboskap'), *pedofon* (telefonnummer dit man kan ringa för att kontrollera om en person är pedofil), *privatisør* (anhängare av privatisering), *svinefri*. Men är verkligen de likaledes utelämnade *minnemetall*, *nettand* ('näntanka'), *nettbunad* ('nätlayout') och *selvmarginaliserende* ointressanta?

En jämförelse med den svenska *Nyordsboken* (2000) kan också vara relevant med tanke på likheterna mellan svenska och norska.

Här är överensstämmelsen större. Men en del ord i den svenska ordboken, som enligt uppgift där har norska motsvarigheter, saknas i *Nyord i norsk* (2012), bl.a. *baby* (i betydelsen 'idé, projekt'), *baglady*, *bakmaskin*, *hemsida*, *kit*, *kobingo*, *kontantkort*, *logo*, *mediemogul*, *tamagotchi*, *tigerekonomi*, *utbrändhet*. Inte heller finns exempelvis *pastrami*, *wraps* med i den norska boken trots och att där annars finns många matord.

Likheterna mellan svenska och norska gör att de flesta ord i den norska nyordboken förefaller bekanta. Men givetvis finns särnorska ord, t.ex. sådana som refererar till specifikt eller typiskt norska företeelser, som *jaglandsk*, *turdrag* ("område hvor folk drar ut på tur"), *sørlanderi* ("tradisjonell framstilling av Sørlandet som Norges blideste og mest idylliske landsdel"), *ventelønn* (om ersättning som man får medan man väntar på en anställning) samt många ord som visar att Norge är ett land där sjöfart och olja är viktigt, *selvlosser* ("skip som ikke trenger lossehjelp fra land"), *suezmax* ("om de største skipene som kan passere Suezkanalen"), *oljeminister*, *snuoperasjon* ("vendning av noe (fartøy, platform) som er vellet"). En del ord ville man gärna ha in i svenskan, som *ørefyll* (för skvalmusik) och *A4-* i betydelsen 'standard-, normal-', som i *A4-politiker*, *A4-fasade*. Fiffigt är också att återge *fringe benefit* med *frynsegode*, vilket skulle motsvara *fransförmån* på svenska.

5. Datering

Datering är givetvis viktig i en nyordsbok. Samtidigt som redaktörerna lägger ned mycken möda på att datera ord, måste man dock inse, som det sägs i förordet, att det är svårt att fånga upp när ord används allra första gången och det förstabelägg som anges måste tas som en ungefärlig uppgift om när ordet tas i bruk. Det är en klok reservation.

Det underlag som redaktionen haft för *Nyord i norsk* (2012)

garanterar säkert i så hög utsträckning man kan begära att dateringen för de enskilda orden är rimlig. En jämförelse med svenska kan ibland verifiera dateringen. Ett stickprov visar att det råder stor övensstämmelse mellan dateringarna i de två svenska nyordsböckerna och *Nyord i norsk* (2012).

Här och var finns skillnader, där oftast svenskan har äldre belägg. När det rör sig om företeelser som borde vara samtida i Sverige och Norge, verkar skillnaden vara för stor, som vid *fantasy* där förstabelägg är 1985 i svenskan och 1996 i norskan. Men ibland kan skillnaden kanske tillskrivas olikheter i samhället, som när *familjedaghem* enligt *Nyord i svenskan* (1986) dateras till 1949 i svenskan även om det blev vanligt först på 1960-talet, medan norska *familiebarnehage* dateras till 1977. I *Nyord i norsk* (2012) verkar redaktionen inte vilja tillgripa ungefärliga dateringar, som annars kunde användas när befintligt förstabelägg verkar för sent. Det kan kanske förklara varför exempelvis *baguette*, som dateras till 1960-talet i svenskan, dateras till 1972 i norskan.

6. Förklaringarna

Enligt *Brukerveiledningen* finns det en förklaring till de flesta ord. Och finns det inte det, så skall det finnas ett belägg som skall ge en förklaring. Så är det för det mesta. I några få fall finns det dock uppslagsord som har en förklaring och uppgift om att det finns ett belägg, som dock inte citeras. Som här:

alkokutt *et* det å (plutselig) slutte å drikke (Dagbl.
1981/304/2/1–2).

Varför redaktionen i sådana fall valt att inte citera belägget framgår inte.

Förklaringarna växlar mellan definitioner och synonymer,

eller bådadera, eller andra sorts kommentarer. Så förklaras *lime* med ”sitronlignande frukt av treet *Citrus medica*”, *folkrock* med ”musikkstil som kombinerer elementer fra folkemusikk og rock”, *monopolisme* med ”monopolsystem”, *nykter* med ”ikke narkotika-påvirket; stoff-fri”, *mojito* med ”cubansk drink”, *rap* med ”hurtig rytmisk tale til musikkakkompagnement, oppstått blant fargede i USA i 1970-årene”. I det hela taget fungerer detta utmärkt. Men det finns också en del fall där man som läsare inte får tillräcklig information, vare sig från förklaring eller exempel. *Actionferie* saknar förklaring och exemplet är intetsägande, *aye-aye* förklaras med synonymen *fingerdyr*, vilket nog inte alla vet vad det är. Varken förklaringen eller exemplet tar heller fasta på att *dagkirurgi* heter så för att patienten kan gå hem samma dag. Och *husmorporno*, som närmast motsvarar svenska *tantsnusk*, hade förtjänat en förklaring. I exemplet karaktäriseras Margit Sandemos författarskap så, men det säger ju inget för den som inte känner till henne.

Olika betydelser markeras oftast tydligt med siffra i fetstil, som vid *spot* som förklaras med ”1. spotlight” och ”2. (kort) reklameinnslag”. Men det förekommer också ett annat sätt att ange annan betydelse, nämligen dubbelt snedstreck. Det gäller t.ex. *adrenalinbombe*, som inledningsvis förklaras med ”person som lar seg opphisse”, därefter kommer nästa förklaring efter dubbelt snedstreck ”noe svært spennende”. Med den layout som valts blir detta sätt att ange ny betydelse otydligt. Snedstrecken är svåra att få syn på. Ytterligare en detalj i layouten som bidrar till att det hela blir rörigt är när förkortade belägg inleds med liten bokstav. Man kan gissa dubbelt snedstreck skall ange underbetydelse, men det finns ingen upplysning om detta i Brukerveileidningen. Det finns dock fall där en betydelse markerad med dubbelt snedstreck inte verkar vara en underbetydelse utan hade förtjänat att anges med siffra, som *appresiere* [...] ”sette (tilstrekkelig, tilbørlig) pris på” respektive ”øke i verdi”.

Homografer där orden är av olika ordklass behandlas i skilda

artiklar numrerade med framförställd romersk siffra, t.ex. *adapto-gen* (adjektiv respektive substantiv). Det gäller också homografer med samma ordklass men med olika ursprung, t.ex. *rom* ("zigøy-ner" respektive "område"). Bra, men återigen är layouten för otydlig genom att siffran är för svagt markerad, och här och var har det slarvats med placeringen av orden. Det andra ordet står ibland felaktigt med indrag, som vid II *bøtte*, vilket ger intryck av att det inte är en egen artikel.

7. Uppsamlingsartiklar

När man i en sådan här ordbok vill upplysa om att vissa för- eller efterled är särskilt produktiva eller intressanta på annat sätt, kan man göra en egen artikel, en uppsamlingsartikel, med ordledet ifråga. Då finns det två alternativa presentationssätt. Det ena är att bara lista orden med detta för- eller efterled, och så får läsaren gå till alfabetisk plats för att få veta mer om varje ord. Det andra sättet är att ha fullständiga artiklar för varje ord i uppsamlingsartikeln, och att på alfabetisk plats för varje enskilt ord hänvisa till uppsamlingsartikeln. I *Nyord i norsk* (2012) förekommer båda sätten. Ibland är den variationen svår att förstå. Under I *a-* i olika betydelser listas ord upp med detta förled, under II *a-* ('ikke') står exemplen *apolitisk*, *arytmik* och *asfærisk* med fullständiga ordartiklar.

Under t.ex. *-bølge* och *-svikt* finns ytterligare en variant, där finns sammansättningarna i exempel, inte i en lista eller som fullständiga ordartiklar. Under *-isme* tas det upp många sammansättningar, som presenteras med fullständiga artiklar utom för *snillisme* ('snällism'), där man hänvisas till alfabetisk plats, möjligen för att man vill att läsaren skall hitta det ihop med *snilling* och *snillist*. Å andra sidan får läsaren hänvisning från *hegemonisme* på alfabetisk plats till *-isme*, trots att det på alfabetisk plats under H även finns *hegemon* ("stat [...] som innehar hegemoni") och *hegemo-*

nistisk. Lite konstigt är också att *dansbarhet* hittas under *-bar* ihop med *dansbar*.

Denna variation eller inkonsekvens irriterar kanske bara en lexikograf, men hur man än gör är det viktigt att de ord som tas upp i en uppsamlingsartikel verkligen finns på alfabetisk plats, för det är ju inte säkert att den som letar efter ett ord tänker på att söka efter det på för- eller efterledet. Här finns det många missar. Under I *a-* ges *a-ledig* ('arbetslös') som exempel. Det ordet finns dock inte med på alfabetisk plats. Inte heller finns *a-motstander* ('atomvapenmotståndare') eller *a-sex* ('analsex'), som också räknas upp under I *a-*, på alfabetisk plats. En miss är också att *A-lag* och *A-post* inte noteras i uppsamlingsartikeln I *a-*. Ytterligare exempel: under *-assistert* räknas 6 sammansättningar upp, men endast 1 finns på alfabetisk plats, under *-svikt* saknas 4 av de 10 uppgivna sammansättningarna på alfabetisk plats.

Att *pluggbar* ("som kan pluggas inn") finns som fullständig artikel både under *-bar* och på alfabetisk plats gör ju inget, men är onödigt. Men slarvigare är att *sporbar* ('spårbar') presenteras med olika fullständiga artiklar under *-bar* och på alfabetisk plats.

När det finns en uppsamlingsartikel där ord listas och man hänvisas till på ordens alfabetiska plats, borde man i varje ordartikel få upplysning om att det finns en uppsamlingsartikel. Det kunde t.ex. stå vid *a-fri* ("atomfri") att man även skall se under I *a-* och att man vid *dataassistert* skall se under *-assistert*. Så sker inte.

En annan miss är att det finns ord där redaktionen tydligen glömt bort att det finns en uppsamlingsartikel, som *lösbar* och *uförutsigbar* ('oförutsägbar') som finns på alfabetisk plats under L respektiv U men inte i artikeln *-bar*.

8. Summering

För att summera. Det finns en hel del slarv och inkonsekvenser i ordboken, och layouten är här och var otydlig. Redaktionen har alltför ofta överlåtit åt läsaren att själv hitta information och dra egna slutsatser. Det är mestadels en följd av att det inledande kapitlet är för knapphändig, att baklängeslista saknas och framför allt genom att etymologiska upplysningar så gott som alltid saknas.

När detta är sagt är det ändå viktigt att framhålla att *Nyord i norsk* (2012) uppfyller huvudsyftet med en nyordsbok: att ge en bild av hur ordförrådet utvecklats under den senaste tiden. Den har inte bara intresse för norska språkbrukare utan även för danskar och svenskar, och den är därför ett välkommet tillskott i den rad skandinaviska nyordsböcker som hittills utkommit.

Litteratur

- Aschehoug og Gyldendals store norske ordbok* (1991). Red. Tor Guttu. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Bokmålsordboka* (1986). Red. Marit Ingebjørg Landrø & Boye Wangenstein. Bergen: Universitetsforlaget.
- Det Norske Akademis store ordbok* (under arbete).
- Norsk ordbok* (1993) Red. Tor Guttu. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Nye ord i dansk 1955-1975* (1984). Red. Pia Jarvad. Dansk Sprognævn. Köpenhamn: Gyldendal.
- Nye ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955-1998* (1999). Red. Pia Jarvad. Köpenhamn: Gyldendal.
- Nyord i norsk 1945-1975* (1982). Språkrådet. Oslo: Universitetsforlaget.

- Nyord i norsk* (2012). Red. Tor Guttu og Boye Wangensteen. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal* (1986). Svenska språknämnden. Solna: Esselte Studium. (I illustrerad utgåva utgiven 1988 under titeln *Från rondell till gräddfil*. Solna: Esselte Studium.)
- Nyordsboken med 2 000 ord in i 2000-talet* (2000). Svenska språknämnden. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Språknytt*. Tidskrift. Utg. Norsk Språkråd.
- Tanums store rettskrivningsordbok* (2005). Red. Boye Wangensteen. 9 utg. Oslo: Kunnskapsforlaget.

Birgitta Lindgren
tidigare nyordsredaktör vid Språkrådet i Sverige
Maria bangata 9
SE-118 63 Stockholm
Birgitta.Lindgren@ownit.nu